

AZ IPARI ÖSSZTERMELÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ NAGYBANI ÁRAKON VALÓ ÉRTÉKELÉSÉRŐL*

A szovjet állami statisztika legnagyobb feladata, hogy az állami tervek teljesítésének menetére, a szocialista népgazdaság és kultúra növekedésére, a népgazdaság anyagi forrásaira és azok kihasználására, a különböző népgazdasági ágak fejlődési arányaira, a terv túlteljesítését biztosító tartalékokra vonatkozó megbízható, tudományosan megalapozott statisztikai adatokat feldolgozza és kellő időben a kormány rendelkezésére bocsássa.

E feladat döntő jelentőségét hangsúlyozza a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalára és helyi szerveire vonatkozó rendelet is.

Az iparstatisztika egész munkája, mint a szovjet statisztika többi ágainak munkája is oly módon van megszervezve, hogy biztosítsa a Párt és a Kormány által a Központi Statisztikai Hivatal elé tűzött e nagyfontosságú feladat megoldását.

A szovjet iparstatisztika az ipari állami terv teljesítésének számbavételére az összes fontosabb fejezetek, mint például: az ipari termelés kibocsátása (értékben és természetes mértékegységben), munkaerő és munkabér, a munkatermelékenység emelése, az ipari termelés önköltségének csökkentése, az ipari munka műszaki-gazdasági mutatószámainak megjavítása, stb. tekintetében folyamatos számbavételt szervez.

Az iparstatisztika a nyert adatok megbízhatóságának ellenőrzése, tudományos feldolgozása és elemzése alapján kimutatja a Szovjetunió népgazdaságának fejlesztésére vonatkozó ötéves és éves állami terveket Lenin és Sztálin nagy Pártjának vezetésével sikeresen teljesítő szovjet nép hősi munkájának eredményeit.

Igen nagy jelentősége van a szovjet iparstatisztikában az össztermelés számbavételének.

A szovjet statisztika havonta begyűjti és feldolgozza az ország összes iparvállalatainak össztermelésére vonatkozó adatokat. Ez lehetővé teszi az ipari termelési tervek teljesítésének egyes vállalatok, trösztök, főigazgatóságok, minisztériumok és főhatóságok, egyes területek, vidékek, köztársaságok és az egész Szovjetunió szerinti folyamatos megfigyelését. A különböző időszakok össztermelésére vonatkozó, összehasonlító (azonos) áraikon kifejezett adatok megbízható alapul szolgálnak a termelés fizikai terjedelme indexeinek kiszámításához. A fontosabb termékfajták kibocsátására vonatkozóan egyúttal természetes mértékegységben begyűjtött havi (egyes esetekben tíznapra, napra vonatkozó) adatok lehetővé teszik az ipari termelés eredményeinek részletes elemzését.

Az említett adatoknak ugyanúgy, mint a szovjet statisztika egyéb adatainak feltétlen megbízhatósága és valódisága, az adatok rendszeres tudományos elemzése a szovjet statisztika fölényét bizonyítja a hazug és tudományellenes polgári statisztikával szemben.

A kapitalista országokban az ipari össztermelés folyamatos számbavétele nincs meg. A termelés fizikai terjedelmének indexeit ott csekély számú reprezentatív áru kibocsátására vonatkozó nem teljes adatok és a termelés terjedelmének változására vonatkozó különféle „közvetett” mutatószámok alapján számítják ki. Természetes, hogy a termelés nagyságának meghatározására alkalmazott ilyen módszerek durván eltorzítják a tényleges helyzetet és a polgári statisztika hamisításainak egyik eszközeként szolgálnak.

Az USA-ban, például, az ipari termelés fizikai terjedelmének indexeit főként közvetett mutatószámok, mint a teljesített munkaórák számának, a felhasznált nyersanyag mennyiségének, a felhasznált felszerelési egységek számának, stb. változása alapján számítják ki. A termelés tényleges kibocsátására vonatkozó adatok nem teljesek és rendkívül korlátozott számú árura vonatkoznak. Ezért az ipari termelésre vonatkozó hivatalos polgári statisztikai adatokat rendkívül mélyreható bírálatnak kell alávetni.

A polgári statisztika folyamatos számbavétele nem tartalmazza számos, igen fontos ipari termékfajta természetes mértékegységben kifejezett mutatószámait.

Mindez szemléltetően bizonyítja a polgári iparstatisztika tudományellenes jellegét.

*

Mint fent rámutattunk, a szovjet iparstatisztika az ipari termelés fizikai terjedelmének növekedési ütemét az összes termékfajták kibocsátásának közvetlen és teljeskörű értékelése alapján, összehasonlító (a beszámolási és bázisidőszakra azonos) nagybani árakon közvetlenül a vállalatokban állapítja meg.

A szovjetállam a munkatermelékenység rendszeres emelése és az ipari termelés önköltségének csökkentése terén elért hatalmas sikerek alapján a nagybani és kicsinybani árak állandó csökkentésének politikáját valósítja meg. Ezért teljesen nyilvánvaló, hogy az össztermelésre vonatkozó, az érvényben lévő nagybani árakon (folyóárakon) kifejezett adatok nem jellemezhetik a termelés fizikai terjedelmének változását, minthogy az érvényben lévő nagybani árakon (folyóárakon) kifejezett össztermelés mutatószámaira az árak változása befolyással van.

Elméletileg az ipari termelés fizikai terjedelmének növekedési üteme kiszámítható úgy is, ha az össztermelést az érvényben levő nagybani árakon (folyóárakon) vesszük számba és a nagybani árak indexeit felhasználjuk a különböző időszakok termelésére vonatkozó adatok azonos árakra való átszámítására. Ez a módszer azonban lényeges nehézségekkel jár, amelyek széleskörű gyakorlati alkalmazását célszerűtlenné és lehetetlenné teszik.

Az iparstatisztika mutatószámrendszerének lehetőségét kell nyújtania az ipari termelés növekedési ütemének bármilyen népgazdasági és főhatósági részletezésben: a Szovjetunió egészére vonatkozóan, egyes iparágak, minisztériumok, főigazgatóságok, trösztök és egyes vállalatok, egyes szövetséges köztársaságok, vidékek, területek, városok és gazdasági körzetek szerint való kiszámítására.

E mellett nyilvánvaló, hogy az egyes iparágak termelésére vonatkozó átlagos árindexek nem alkalmazhatók az adott iparághoz tartozó egyes

minisztériumok, főigazgatóságok és vállalatok által a különböző időszakok alatt kibocsátott össztermelés azonos árakra való átszámítására, tekintettel arra, hogy az egyes iparágakban az egyes termékfajták árai különböző mértékben változhatnak.

Ugyanebből az okból kifolyólag a minisztériumok szerinti nagybani árak átlagindexei sem alkalmazhatók az adott minisztérium egyes főigazgatóságai és vállalatai által a különböző időszakok alatt kibocsátott össztermelés azonos árakra való átszámításához, stb.

A mondottakból következik, hogy a különböző időszakokra vonatkozó össztermelésnek az érvényben lévő nagybani árakról az árindexek segítségével összehasonlító nagybani árakra való átszámítása esetében az árindexeket közvetlenül a vállalatoknál kellene kiszámítani, ami a vállalatok számára (módszertani és technikai szempontból) bonyolultabb feladatot jelentene, mint a termelésnek összehasonlító nagybani árakon való értékelése. Arról a fontos körülményről már nem is beszélve, hogy a vállalatoknak az árindexek kiszámításával kapcsolatosan végzett számításai megbízhatóságának ellenőrzése rendkívül nagy nehézségekbe ütközne.

Ha elképzelhető volna az, hogy egyes vállalatok szerint nincs szükség arra, hogy a beszámolási időszak össztermelési adatai a megelőző időszak össztermelési adataival összehasonlíthatók legyenek, akkor a termelést összehasonlító árakra az árindexek segítségével trösztök, főigazgatóságok, minisztériumok, területek, köztársaságok, gazdasági körzetek szerint lehetne kiszámítani. Itt támadna az újabb nehézség: a különböző időszakok össztermelésének az árindexek segítségével egyrészt az egyes minisztériumok, másrészt az egyes területek szerinti összehasonlító árakra történt átszámítása után, ugyanis az egész iparra vonatkozó és a minisztériumok szerinti adatok összegezése útján nyert eredmények eltérnének az egész iparra vonatkozóan a területi és köztársasági adatok összegezése útján nyert adatoktól.

A valóságban a termelés összterjedelmének dinamikáját egyes vállalatok szerint kell számbavenni. Figyelembe kell továbbá venni, hogy a különböző időszakok össztermelésére vonatkozó adatok összehasonlító árakon egyrészt minisztériumok, másrészt területek és köztársaságok szerinti összesítésben a kellő időben rendelkezésre álljanak, fontos, hogy már a vállalatok beszámolójelentése a beszámolási időszak alatti termelés mutatószámát ugyanazonokon az árakon tartalmazza, amelyeken a megelőző időszak termelését számbavették.

Ezért tehát a szocialista ipar tervezéséhez szükséges és a termelés fizikai terjedelmének növekedési ütemére vonatkozó megbízható és pontos adatokat az ipari termelésnek összehasonlító árakon a vállalatoknál történő közvetlen értékelése alapján kell begyűjteni.

*

Az ipari termelés fizikai terjedelmének dinamikáját a különböző időszakok termelésének azonos árakon történő értékelése útján a Szovjetunióban a szovjet hatalom első éveitől rendszeresen megfigyelik.

1927 előtt az ipari termelést az említett célokra az 1911/1912. év árain értékelték.

Az első öt éves tervet az 1926/1927. év árain állították össze és az állami ipar össztermelését ezeken az árakon tervezték és vették számba

1927-től 1948-ig bezárólag. A szövetkezeti ipar össztermelését 1932-től 1948-ig bezárólag az 1932. év árain tervezték és veték számba. Az egész iparra vonatkozó eredmények megállapítása végett a szövetkezeti ipar össztermelését az állami statisztikai szervek az iparági területi árindexek segítségével az 1932. évi árakról átszámították 1926/1927. évi árakra.

Az ipari termelés 1926/1927. év változatlan árakon való tervezése és számbavétele a maga idejében igen pozitív szerepet játszott. Az össztermelés változatlan árakon való számbavétele lehetővé tette az iparstatisztika két igen fontos feladatának egyidejű megoldását: a) az állami terv teljesítésének ellenőrzését, minthogy az állami tervet ugyanezeneken a változatlan árakon hagyták jóvá, b) az ipari termelés fizikai terjedelme növekedési ütemének kiszámítását.

A szocialista ipar gyors és állandó növekedése megkövetelte a termelés értékben való számbavételére alkalmazott módszer további megjavítását. Az 1926/1927. óta eltelt időszak alatt a sztálini ötéves tervek sikeres megvalósítása következtében a Szovjetunió alapvetően megváltozott. Az iparosítás sztálini tervének következetes megvalósítása folytán a Szovjetunió élenjáró ipari országgá lett. Az ipari termelés terjedelme rendkívüli mértékben megnövekedett. Az ipari termelés összetétele élesen megváltozott. Igen nagyszámú új iparág keletkezett és számos új termékfajta gyártásához fogtak hozzá, amelyeket a forradalomelőtti Oroszország nem ismert és nem is ismerhetett és amelyek a fiatal Szovjetköztársaságban 1926/1927-ben még ismeretlenek voltak.

1949 január 1-től az ipar össztermelésének az 1926/1927. évi változatlan árakon való tervezését az össztermelésnek az érvényben lévő nagybani árakon való tervezésével cserélték fel. Ennek megfelelően az össztermelés folyamatos számbavételét is az érvényben lévő nagybani árakon (folyóárakon) rendelték el.

A termelés folyamatos számbavételének a Szovjetunió népgazdaságának helyreállítására és fejlesztésére vonatkozó (1946—1950. évi) negyedik (háborúutáni első) ötéves terv feladataival való összehasonlíthatósága céljából, amelyben az ipari össztermelés mutatószámait az 1926/1927. évi változatlan árakon hagyták jóvá, az 1949—1950. években a termelésnek az érvényben lévő nagybani árakon való számbavétele mellett ideiglenesen fenntartották a termelés 1926/1927. évi változatlan árakon való számbavételét is.

Az ipari össztermelés tervezésében és számbavételében az áttérés a termelés 1926/1927. évi változatlan árakon való értékeléséről az érvényben lévő nagybani árakon való értékelésre 1949-ben a nagybani árak 1949. január 1-én végrehajtott reformjával kapcsolatban különösen célszerűnek látszott.

A reform lényege az egyes nehézipari ágak és a közlekedés állami dotáció rendszerének főként 1949-ben és teljesen 1950-ben való felszámolásában állott.

Az egyes nehézipari ágak állami dotációja annak a szakadásnak volt a következménye, amely a háború éveitől, a háborús körülmények miatt egyes nehézipari ágak termelési önköltségének színvonala és az 1939—1941. években megállapított és a háború alatt változatlanul fenntartott nagybani árak színvonala között keletkezett.

A reform az állami dotációrendszer felszámolását az ipari termelés önköltségének jelentékeny csökkentése és egyes nehézipari ágak termelése tekintetében a nagybani árak bizonyos mérvű emelése alapján irányozta elő.

Meg kell jegyezni, hogy az ipar és a közlekedés fejlesztése terén elért sikerek, a munkatermelékenység növekedése és a termelési önköltség csökkenése következtében a szovjet kormány a továbbiakban, 1949 után a fémek, gépek és felszerelések, vegyi anyagok, tüzelőanyag, építési anyagok, stb. nagybani árát, valamint az elektromosenergia és a teherszállítás tarifáját több alkalommal csökkentette.

A nehézipari termékek nagybani árainak reformjával egyidejűleg a könnyű- és élelmiszeripari termékek nagybani árainak rendszerét is megjavították, ahol az egyes termékek önköltségének eltérő változásával összefüggésben bizonyos terméktípusok jövedelmezőségének mértéke 1949-ben lényegesen különböző volt. A hús-, tej-, hal-, liszt- és dara-, élelmiszer- és könnyűipari szövetséges köztársasági minisztériumok vállalatai önálló gazdaságos elszámolásának megerősítése céljából a vállalatok részére az egyes termékek tekintetében körülbelül egyforma jövedelmezőséget jelentő speciális nagybani árakat állapítottak meg (forgalmiadó nélkül).

Meg kell említeni, hogy a nagybani árak említett reformja mellett a tömegfogyasztási cikkek kicsinybani árai nem emelkedtek, hanem rövidesen jelentékenyen csökkentek és mint ismeretes, a továbbiakban még többször csökkentek.

A nagybani árak 1949 január 1-én végrehajtott reformja szilárd alapot teremtett a termelés tervezése és számbavételére terén az érvényben lévő nagybani árakon történő értékeléshez való áttéréshez.

A nagybani árak reformja mellett egyúttal pontosan megállapították a népgazdaságban alkalmazandó nagybani árak tartalmát.

A szovjet iparban alkalmazzák a forgalmi adóval együtt számított ú. n. ipari nagybani árakat és a forgalmi adó nélkül számított ú. n. vállalati nagybani árakat. A forgalmi adó alá nem eső termékeknél a vállalati nagybani árak egybeesnek az ipari nagybani árakkal. Egyes ilyen terméktípusoknál azonban az ipari nagybani árak kivételképpen bizonyos eltérések miatt nem esnek egybe a vállalati nagybani árakkal. Így, például, a vas-kohászati termékek ipari nagybani árait franko rendeltetési állomás állapítják meg, a vállalati nagybani árakat pedig a kormány által megállapított szállítási költségek nélkül állapítják meg. A cementipari nagybani árak franko rendeltetési állomás megállapított árjegyzéki árak (6 övezet szerint differenciálva), a vállalati nagybani árak az üzemek és az építkezési anyag-értékesítési szervezet által megállapított elszámolási árak (az árak franko üzem, egyes üzemek szerint differenciálva).

Olyan termékeknél, amelyekre csupán kicsinybani árak vannak megállapítva, az ipari nagybani árak a kereskedelmi árréssel csökkentett kicsinybani árakkal egyenlők, a vállalati nagybani árak pedig a kereskedelmi árréssel és a forgalmi adóval (egyres iparágaknál az értékesítési szervezetet illető kereskedelmi árréssel) csökkentett kicsinybani árakkal.

Az össztermelésnek az érvényben lévő nagybani árakon (folyóárakon) való tervezésére és számbavételére való áttéréskor a termelés fizikai terjedelmének tervezésére és számbavételére a vállalati nagybani árakon számított össztermelés adatai szolgáltak alapul.

Az össztermelés tervezésénél az 1926/1927. évi változatlan árak alkalmazásáról való lemondás és az össztermelésnek az érvényben lévő nagybani árakon való tervezésére és számbavételére való áttérés igen nagy jelentőségű a tervezés színvonalának emelése és az állami tervek teljesítésének elemzésével kapcsolatban végzett statisztikai munka megjavítása szempontjából.

Ezidőszent azonban az adott év érvényben levő árainak az össztermelés tervezésénél és folyamatos számbavételénél való alkalmazása nagy nehézségekkel és akadályokkal jár.

A körülmények egész sora szükségessé teszi, hogy az össztermelés tervezése és a tervteljesítés számbavétele az egyes ötéves tervek keretein belül összehasonlító nagybani árakon történjék.

Az egyes évek össztermelésének tervezésénél és számbavételénél a megfelelő év érvényben lévő árainak alkalmazása esetében az éves tervek összeállításának rendszere rendkívüli mértékben bonyolulttá válik. A szocialista gazdasági rendszerre jellemző állandó és gyakran évközben végrehajtott árcsökkenések mellett az érvényben lévő árakon történt tervezés minden egyes árleszállítás esetében az éves tervnek az új, leszállított árakra való átszámítását és az egyes vállalatok terveinek, úgyszintén megfelelő átszámítását követeli meg.

Az össztermelés tervezésénél és számbavételénél az ötéves terv keretein belül az összehasonlító árak alkalmazása kiküszöböli ezt az össztermelési tervnek, az árváltozások miatti átszámításával kapcsolatos óriási munkát.

Még lényegesebb az a körülmény, hogy az ötéves terv összeállításánál az össztermelés kibocsátása tekintetében minden évre vonatkozóan a tervfeladatot összehasonlító árakon kell meghatározni, hogy a termelés fizikai terjedelme növekedésének tervezett üteme az ötéves terv egyes évei szerint összehasonlítható legyen. Csupán e feltétel esetében, azaz amikor az éves terveket ugyanazonok az összehasonlító árakon hagyják jóvá, mint az ötéves tervet, lesz biztosítva az ötéves terv egyes évei tervfeladatainak az ötéves terv következő évre vonatkozóan megszabott termelési tervfeladattal való közvetlen összehasonlíthatósága. E tervfeladatok összehasonlításának lehetősége elsőrendű jelentőségű az ötéves terv sikeres teljesítésének elemzése szempontjából.

Figyelembe kell venni, hogy az össztermelés tervezésénél az összehasonlító nagybani árak alkalmazásáról való lemondás a vállalatok beszámolójelentésének jelentős bővítéséhez vezet. A nagybani árakon összeállított állami termelési terv teljesítési mértékének helyes megállapítása nem lehetséges, csak ha a vállalati beszámolójelentésbe a tényleges össztermelés érvényben lévő nagybani árakon kifejezett hasonló beszámolási mutatószámát felvesszük. A nagybani árak rendszeres csökkentése mellett a nagybani árak színvonalára az adott beszámolási hónapban gyakran elér az állami terv jóváhagyásakor elfogadott árak színvonalától. Ezért az érvényben lévő nagybani árakon kifejezett össztermelés mutatószáma mellett az 1949. évi vállalati beszámolójelentésbe még egy mutatószámot felvettek, éspedig az érvényben lévő és a tervben alkalmazott árakon számított termelés értéke közötti különbség mutatószámát.

Ezenkívül az ipari termelés növekedési ütemének meghatározása céljából a beszámolójelentésben továbbra is szerepelnie kell a termelés össze-

hasonlító árakon kifejezett értékének. Az 1949. és 1950. években, mint fent már említettük, erre a célra megtartották az 1926/1927. évi változatlan áron való számbavételt. Az 1951. évben az ipari termelés növekedési ütemének meghatározására 1951. évi január 1-étől a megállapított vállalati nagybani árak szolgálták alapul, amivel kapcsolatban az 1950. évi termelést az összes vállalatoknál és minisztériumoknál át kellett számítani az 1951. évi január 1-ei árakra.

A mondottakból látható, hogy az 1926/1927. évi változatlan áron kifejezett egyetlen mutatószám helyett, amelyet a vállalatok eddig jelentettek és amely egyidejűleg az állami terv teljesítési mértékének meghatározására és a termelés növekedési ütemének kiszámítására is szolgált, az 1949—1950. években a vállalatok a beszámolójelentésben az össztermelésre vonatkozóan három mutatószámot adtak meg.

Ilymódon tehát az 1949—1950. évek tapasztalata azt mutatta, hogy az össztermelés érvényben lévő nagybani árakon való értékelésének (az összehasonlító árakon kifejezett ipari termelés fizikai terjedelme növekedési ütemének egyidejű kiszámítása mellett) az állami tervezésnél és a tervteljesítés számbavételénél való alkalmazása számos akadállyal és fogyatékos-sággal jár.

Ezzel kapcsolatban a kormány utasítására az 1952—1955. évekre vonatkozóan a termelés tervezése és számbavétele tárgyában a következőket rendelték el.

Az ipari össztermelést a fenti években a Szovjetunió egészére vonatkozóan, valamint minisztériumok, főhatóságok és vállalatok szerint az 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani árakon kell tervezni és számbavenni. A terv teljesítését az 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani árakon kell értékelni és ezeket az árakat kell alkalmazni a termelés növekedési ütemének megállapításánál is.

Fennmarad ezenkívül évenként egyszer (az évi beszámolóban) az össztermelés érvényben lévő vállalati nagybani árakon való számbavétele.

A munkatermelékenységet az 1952—1955. években az 1952. január 1-ei vállalati nagybani árakon kifejezett össztermelés terjedelméből kiindulva kell tervezni és számbavenni. Az ipari termelésnek a termelési költségekkel és egyéb pénzügyi mutatószámokkal való összeegyeztetése céljából fennmarad az árutermelésnek az érvényben lévő vállalati nagybani (folyó-) árakon való tervezése és számbavétele.

Az árutermelés összértékének meghatározása végett az állami tervben és a számbavételnél az árutermelés mutatószámát az érvényben lévő ipari nagybani árakon (az értékesített termelésre eső forgalmi adó beszámításával) állapítják meg minisztériumok és főhatóságok szerinti felosztás nélkül és csupán évek szerint.

Az ipari össztermelés tervezésének, a tervteljesítés számbavételének és az össztermelés növekedési üteme meghatározásának ez a rendje, amelynek értelmében az említett feladatok megoldására az 1952—1955. évek folyamán ugyanazokat a vállalati nagybani árakat — éspedig az 1952. évi január 1-ei árakat — kell alkalmazni, hatalmas népgazdasági jelentőségű és a Szovjetunió tervezési és statisztikai munkája egyre emelkedő színvonalának újabb bizonyítéka.

Az 1952. évi január 1-ei összehasonlító vállalati nagybani áraknak az össztermelés tervezésénél és folyamatos számbavételénél való alkalmazásával együtt lehetővé vált 1952-től kezdődően az össztermelésre vonatkozó,

1952. évig érvényben volt vállalati folyamatos beszámolójelentés mintájának egyszerűsítése. Az össztermelésre vonatkozó három mutatószám: az érvényben lévő áraikon kifejezett össztermelés, az érvényben lévő és a terváron kifejezett termelés értéke közötti különbség, valamint a beszámolási és a megelőző időszak összehasonlító árain kifejezett össztermelés helyett — a vállalati havi beszámolójelentés most már csak egy mutatószámot tartalmaz: az 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani áraikon kifejezett össztermelést. Az árutermelés számbavétele céljából a vállalati beszámolók ezidőszert két mutatószámot tartalmaznak: az érvényben lévő vállalati nagybani (folyó-) áraikon kifejezett árutermelést (a termelési költségekkel és az egyéb pénzügyi mutatószámokkal való összeegyeztetés céljából) és a tervben alkalmazott vállalati nagybani áraikon kifejezett árutermelést (a tervteljesítés számbavétele céljából). Nyilvánvaló, hogy az árutermelés e két mutatószáma között különbség csupán abban az esetben lehetséges, ha a kormány az állami terv jóváhagyása után az érvényben lévő nagybani árak megváltoztatására rendeletet adott ki.

Az össztermelés összehasonlító áraikon való számbavételének bevezetése egyúttal megbízható alapot teremtett az ipari termelés fizikai terjedelme növekedési ütemének bármilyen vállalatcsoport össztermelésére vonatkozó főhatósági, iparági és területi részletezésben való meghatározásához.

*

Az 1952. évi össztermelés növekedésének ütemét az 1952. január 1-ei vállalati nagybani áraikon meg kell állapítani nemcsak 1951-hez, hanem 1950-hez viszonyítva is. Ezzel összefüggésben meg kell szervezni az 1950 és 1952. év összes hónapjaira vonatkozó össztermelési adatoknak az 1952. január 1-ei vállalati nagybani árakra való átszámítását. Ezt az átszámítást 1952. februárjában közvetlenül a vállalatokban végezték el.

Az 1950. és 1951. évi havi össztermelési adatoknak az 1952. évi január 1-ei nagybani árakra való átszámítását a vállalatok következőképpen hajtották végre.

Mint már említettük, 1951-ben a termelés terjedelmének növekedési ütemét ideiglenesen az 1951. január 1-től kezdve érvényben volt nagybani árakon számított össztermelési adatok alapján állapították meg. Ezzel kapcsolatban a vállalatoknál az 1950. évi havi össztermelési adatokat az érvényben lévő árakról átszámították az 1951. január 1-e után érvényben volt árakra. Ily módon tehát az össztermelésnek az 1952. január 1-ei árakra való átszámítási időpontjában a vállalatoknak rendelkezésükre állott az 1950. és 1951. évi össztermelés értéke az 1951. január 1. után érvényben volt áraikon.

Az 1951. év egyes hónapjaira eső termelés túlnyomó részét, amelyre vonatkozóan 1952. január 1-től az árjegyzék szerinti nagybani árak rendelkezésre állottak, közvetlen értékelés útján átszámították 1952. évi január 1-ei árakra. Egyidejűleg az össztermelés túlnyomó részére vonatkozóan kiszámították az 1952. év január 1-ei árak indexét az 1951. évi január 1. utáni nagybani árakhoz viszonyítva. Az 1951. év adott hónapjára vonatkozó index alapján számították át 1952. évi január 1-ei árakra az össztermelésnek azt a kisebb részét, amely közvetlen értékelés útján ezekre az árakra nem volt átszámítható.

Az 1950. év egyes hónapjainak össztermelését az 1951. évi január 1-ei árakról 1952. évi január 1-ei árakra az 1951. év megfelelő hónapjaira vonat-

kozó árindexek segítségével számították át. A kerületi ipari kombinátok és ipari szövetkezetek részére az össztermelésnek 1951 január 1-ei árákról 1952 január 1-ei árakra való átszámítására valamivel egyszerűbb módszert állapítottak meg.

Hangsúlyozni kell, hogy az 1950. és 1951. évi össztermelés értékének az 1951 január 1. utáni árákról 1952 január 1-ei árakra való átszámításánál nyert eredmények nem tették szükségessé az előző évek alatti ipari termelés fizikai terjedelmének növekedési ütemét kifejező korábban kiszámított mutatószámok felülvizsgálását. A termelés fizikai terjedelme indexének kiszámításánál a nagybani árak egyik rendszeréről a másik rendszerre való áttérés nem gyakorolt befolyást az ipari össztermelés növekedési ütemének mutatószámára. Ez az eredmény annak bizonyítéka, hogy a Szovjet állam tervszerűen, szisztematikusan csökkenti az összes ipari termékek nagybani árát.

Az össztermelés összehasonlító nagybani árakon való számbavételénél lényeges jelentőségű a terv összeállításánál átlagos árakon értékelt termelés számbavételének kérdése, minthogy az árjegyzékben az egyes termékfajták és minőségek nagybani árai rendelkezésre állanak.

Az 1926/1927. évi változatlan árak alkalmazásánál ez a kérdés nem merült fel, minthogy a nagy választékú termékeknél csoportárakat (1926—1927. évi változatlan csoportárakat) állapítottak meg és ezeket az össztermelés tervezésénél és számbavételénél is egyaránt alkalmazták.

Az érvényben lévő nagybani árak rendszere szabály szerint nem ismeri az átlagos csoportárakat. Emellett a termékfajták és minőségek nagy választékát tartalmazó termelési terv összeállításánál néha különféle átlagos árakból indulnak ki, aminek következtében felmerül a kérdés a termékeknek a terv teljesítéséről szóló beszámolóba való felvételük tekintetében.

Ezt a kérdést úgy döntötték el, hogy az össztermelésre vonatkozó beszámolóba ezeket a termékeket az előállított termék egyes fajtáira és minőségeire megállapított 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani árakon kell felvenni. Az átlagos árak az átlagos tervártól való eltérését úgy tekintik, mint a tényleges választéknak a tervszerinti választéktól való eltérése következményét.

A felsorolt kérdések nem merítik ki azoknak a módszertani problémáknak körét, amelyek az 1952—1955. években az össztermelésnek az 1952. január 1-ei vállalati nagybani árakon való tervezésére és számbavételére való áttéréssel kapcsolatban az iparstatisztika előtt felmerülnek.

Komoly jelentősége van, például, annak a kérdésnek, milyen módszerrel kell az 1951—1955. évek közötti bármely időszak ipari termelésének növekedési ütemét bármely 1950 előtti időszakhoz viszonyítva meghatározni.

Elméletileg itt három módszer javasolható:

Első módszer. Meg lehet állapítani az 1952 január 1-ére vonatkozó vállalati nagybani árak indexeit az 1926/1927. évi változatlan árakhoz viszonyítva (iparágak, illetve minisztériumok szerint) és ezeknek az indexeknek alapján folytatni lehet az 1951—1955. évek közötti bármelyik időszak össztermelésének 1926/1927. évi változatlan árakra való átszámítását.

Második módszer. Ugyanezeknek a nagybani árindexeknek alapján az 1950. év előtti időszakok össztermelését át lehet számítani 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani árakra.

Harmadik módszer. A felvetett kérdésre válasz adható a láncmódszerrel, azaz az 1950. év előtti időszak össztermelésének növekedési (az össztermelésre vonatkozó 1926/1927. évi változatlan árakon kifejezett össztermelési adatok alapján kiszámított) mutatószámát szorozzuk az 1950. év utáni időszak össztermelésének növekedését 1950-hez viszonyítva kifejező (az 1952. évi január 1-ei vállalati nagybani árakon kifejezett össztermelés adatai alapján kiszámított) mutatószámmal.

Például, az 1952. évi ipari össztermelés növekedésének üteme 1940. évhez viszonyítva a láncmódszerrel a következőképpen oldható meg:

Az 1952. január 1-ei nagybani árakon kifejezett 1952. évi össztermelés	Az 1950. évi össztermelés 1926/1927. évi változatlan árakon
Az 1952. január 1-ei nagybani árakon kifejezett 1950. évi össztermelés	Az 1940. évi össztermelés 1926/1927. évi változatlan árakon

A megfontolások ahhoz a következtetéshez vezetnek, hogy az 1951—1955. évek alatti ipari termelésnek az 1950. év előtti időszakhoz viszonyított növekedési üteme kiszámítására a fent említett három módszer közül az egyetlen helyes és gyakorlati eljárás a harmadik, azaz a láncmódszer.

Teljesen alkalmatlan az első módszer. Az 1951—1955. évi össztermelés 1926/1927. évi változatlan árakra átszámítani, hogy a termelés dinamikáját kifejező sorokat megkapjuk, nem szabad, minthogy ebben az esetben az 1951—1955. évi termelés dinamikájának számbavétele elszakadna a folyamatos tervek teljesítésének számbavételétől.

Ugyanezen megfontolások alapján kell elutasítani a második módszert is, amely az 1950. év előtti időszak össztermelésének az 1952. január 1-ei vállalati nagybani árakra való átszámítását ajánlja.

Ez a módszer helytelenül azt javasolja, hogy terjesszük ki, például, az 1940. évi háborúelőtti termelésre a különböző termékek nagybani árainak jelenleg kialakult arányát. Ezenkívül e módszer alkalmazása azt jelentené, hogy például az 1956—1960. évi ötéves tervben újból ki kellene számítani az össztermelés dinamikáját az összes megelőző ötéves tervre vonatkozóan, stb.

Ezért kell tehát határozottan állást foglalni a láncmódszer alkalmazása mellett az 1951—1955. évek ipari össztermelésének a megelőző évekhez viszonyított növekedési üteme meghatározásánál.

*

Az ipari össztermelés összehasonlító árakon való helyes értékelése nagy, állami jelentőségű ügy.

Ennek az értékelésnek alapján állapítják meg az állami termelési terv teljesítésének mértékét és az ipari termelés növekedési ütemét.

Ezért a Központi Statisztikai Hivatal, valamint a minisztériumok és főhatóságok dolgozóinak gondosan ellenőrizniük kell az ipari termelés kibocsátására vonatkozó beszámolójelentések helyességét, biztosítva ezáltal a kormány részére a szovjet szocialista gazdaság állandó növekedését és erősödését bizonyító, megbízható tudományosan megalapozott adatokat.